UO‘K 82

ALISHER NAVOIYNING NA’T G‘AZALLARIDA OSHIQONA MOTIVNING IFODALANISHI

Eshonqulov Husniddin Pirimovich,
Osiyo xalqaro universiteti
O‘zbek va rus filologiyasi kafedrasi professori,
filologiya fanlari doktori (DSc)
husniddin72eshonqulov@mail.com

Annotatsiya*. Maqolada Alisher Navoiyning na’t g‘azallari misolida mumtoz shoirlar ijodi doirasida takrorlanib turuvchi poetik obrazlar ishtirokida hosil qilingan ishq motivining badiiy ifodasi xususida so‘z yuritilgan. Bunda na’t g‘azallarga xos xususiyat, ishq motivini hosil qiluvchi obrazlar, bu obrazlar vositasida Muhammad (s.a.v.)ga bolgan ma’naviy ishqning badiiy ifodalanishi singari jihatlar atroflicha yoritilgan. Alisher Navoiyning na’t g‘azallarida ishq motivini yuzaga keltiruvchi obrazlar ishtirokida ijod etilgan badiiy tamsillarning poetik vazifasi tahlillar asosida ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, na’t g‘azal lirik qahramonining Muhammad (s.a.v.)ga bo‘lgan otashin ishqining Payg‘ambar (s.a.v.)ga nisbatan qo‘llangan tasviriy ifodalarda akslanishi, bu ulug‘ zotga xos yuksak axloqiy fazilatlarga oshuftalikning badiiy talqini kabi jihatlar yoritilgan.*

Kalit so‘zlar*: na’t, ishq motivi, tasviriy ifoda, lirik qahramon oshiqligi, ko‘pma’nolilik, Me’roj tuni, Buroq, Jabroil (a.s.).*

THE EXPRESSION OF THE MOTIF OF LOVE IN ALISHER NAVOI’S NA‘T GHAZALS

Abstract. *Drawing on Alisher Navoi’s na‘t ghazals, this article examines the artistic representation of the motif of love through recurring poetic images characteristic of classical poetry. It provides a detailed discussion of the distinctive features of na‘t ghazals, the images that shape the motif of love, and the artistic expression of spiritual love for the Prophet Muhammad (peace and blessings be upon him) through these images. Based on textual analysis, the article demonstrates the poetic functions of the figurative representations created through the imagery that forms the motif of love in Alisher Navoi’s na‘t ghazals. It also explores how the lyrical persona’s ardent love for Muhammad (peace and blessings be upon him) is reflected in the figurative expressions used to portray the Prophet, as well as the artistic interpretation of admiration for his lofty moral virtues.*

Keywords: *na‘t, motif of love, figurative expression, devotion of the lyrical persona, polysemy, the Night of Mi‘raj, Buraq, Gabriel (peace be upon him).*

ВЫРАЖЕНИЕ МОТИВА ЛЮБВИ В НА‘Т-ГАЗЕЛЯХ АЛИШЕРА НАВОИ

Аннотация. *В статье на примере на‘т-газелей Алишера Навои рассматривается художественное воплощение мотива любви, формируемого посредством повторяющихся поэтических образов, характерных для творчества поэтов-классиков. Подробно раскрываются особенности на‘т-газелей, образы, формирующие мотив любви, а также художественное выражение через эти образы духовной любви к пророку Мухаммаду (мир ему и благословение Аллаха). На основе текстуального анализа определяется поэтическая функция художественных уподоблений, созданных посредством образов, формирующих мотив любви в на‘т-газелях Алишера Навои. Кроме того, рассматривается отражение пламенной любви лирического героя к Мухаммаду (мир ему и благословение Аллаха) в образных выражениях, используемых при изображении Пророка, а также художественная интерпретация восхищения его высокими нравственными качествами.*

Ключевые слова: *на‘т, мотив любви, образное выражение, любовь лирического героя, многозначность, ночь Мираджа, Бурак, Джибриль (мир ему).*

Kirish. “Na’t” sozi *“sifatlash”, “maqtov”, “madh”* ma’nolarini anglatadi. Bunday maqtov faqat payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ga yo‘nalgani bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Payg‘ambar (s.a.v.) hadislaridan birida *“makorim ul-axloq”* – go‘zal xulqlarni mukammallashtirish uchun yuborilganliklarini [6. ,26] bayon etganlaridek, na’t mazmunidagi adabiy manbalarda bu ulug‘ zotning butun insoniyatga o‘rnak bo‘lgan sifatlari vasfiga alohida e’tibor qaratiladi. Ayni choqda Qur’oni karim “Sharh” surasining 1-oyatida

Payg‘ambar (s.a.v.)ga qarata: *“ko‘ksingizni (ilm-u hikmatga) keng ochib qo‘ymadikmi?!”* deya ulug‘ fazilatlar sohibi ekanliklariga ishora qilinsa, mazkur suraning 4-oyatida: *“Zikringizni (martabangizni) ham baland qilib qo‘ydik”* [10, 455], – tarzidagi ilohiy kalimalar bilan komillik rutbasidagi bu ulug‘ zotning boshqalarda kuzatilmaydigan sifatlari alohida e’tirof etiladi. Go‘zal xulqlar-u, ilm-u hikmatga keng ochilgan ko‘ngillari bilan sahobalarning eng sevimli insoni, rahbariga aylangan Payg‘ambar (s.a.v.) keyingi asrlarda barcha mo‘minlarning sevimlisiga aylandilar. Buning uchun *“Mening axloqimga moslashmoq bu Qiyomat kuni Sirot ko‘prigida bir nurdur”* [1, 43] mazmunidagi hadislar musulmonlarni shunday ulug‘ fazilatlar sohibi bo‘lishga jo‘shqin bir muhabbat bilan undadi. Shu bilan bir qatorda *“Kim mening axloqimni ihyo etsa (takrorlasa, tiklasa) meni sevgani shudir. Kim meni sevsa, qiyomat kuni jannatga men bilan birgadir”* [1, 44] mazmunidagi hadislar mo‘min musulmonlar, xususan, ilohiy ma’rifatdan bahra olgan oriflar ko‘nglida Payg‘ambar (s.a.v.)ga bo‘lgan ma’naviy ishqning yolqinlashuviga zamin hozirladi. Shu bois Alisher Navoiy singari ulug‘ mutasavvif shoirlarning na’t mazmunidagi g‘azallarida o‘rni bilan lirik qahramonning Payg‘ambar (s.a.v.)ga bo‘lgan yuksak ishqi ehtiros bilan ifodalandi. Butun olamning sevimlisiga aylangan, “Habibulloh” – Allohning seviklisi, do‘sti deya e’zozlangan ulug‘ zotga bo‘lgan “kavnayn” – zohiriy va botiniy olamning jo‘shqin ishqiga oid tamsil-u timsollarga o‘rin berildi. Shu tarzda na’t g‘azallarda badiiy ifodalangan ishq motivi talqinining g‘azaldagi poetik vazifasini teran anglashga ehtiyoj tug‘iladi. Zero, busiz na’t g‘azallarning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlarini tushunish imkonsiz bo‘lib qoladi. Ayni xususiyatiga ko‘ra ishq motivining badiiy talqinini Alisher Navoiy g‘azallari misolida ilmiy tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar. Alisher Navoiyning “Xazoyin ul-maoniy” kulliyotidagi na’t g‘azallari tadqiqot obyekti sifatida tanlandi. Na’t g‘azallarni sharhlash, germenevtik va tasniflash, tavsiflash metodlariga tayanilgan holda ilmiy o‘rganishshga urinildi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. N. Komilovning “Tasavvuf” kitobida komil inson deyilganda avvalo Muhammad (s.a.v.)ning tushunilishi, qolgan anbiyo-yu avliyolarni kamoloti nazarda tutilganida Payg‘ambar (s.a.v.)ga nisbatlanish shartiga ko‘ra e’torof etilishi Ibn Arabiy (1165-1240), Sayyid Abdulkarim Geloniy, Aziziddin Nafasiy (XIII asr) singari tasavvuf nazariyotchilarining qarashlariga ko‘ra talqin etilgan [8, 130-138], Alisher Navoiyning hamd va na’t g‘azallariga oid ayrim spetsifik belgilar Z.G‘afforovaning kitobida keltirilib, shoirning ayni mavzudagi g‘azallari alohida holida nashr etilgan [13].

Olingan natijalar va ularning tahlili. Lotincha *“harakatlantiraman”* degan ma’noni anglatuvchi motiv adabiyotshunoslikda turli ma’nolarni o‘zida mujassamlashtirgan atama sanaladi [9, 180-181]. Uning nazariy asoslaridan kelib chiqiladigan bo‘lsa, oshiqning ma’shuqaga bo‘lgan jo‘shqin muhabbati, hajr ta’siridan iztiroblanishi singari jihatlar ishq motivining muayyan bir barqaror xususiyati sanaladi. Na’t g‘azallar asosan orifona mohiyat kasb etsa-da, ijodkor taxayyul olamining mahsuli sifatida unda o‘rni bilan ishq motivining badiiy talqini singdirilib boriladi. Alisher Navoiyning na’t g‘azallarida ishq motivining singdirilishi uch ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Ulardan dastlabkisi *matladagi tasviriy ifodalarda yoki Payg‘ambar (s.a.v.)ga ishora qiluvchi so‘zlar vositasida badiiy tajassumini topadi.* Ulug‘ shoir na’t g‘azallarda atayin Payg‘ambar (s.a.v.)ning nomlarini tilga olmay, faqat u zotni eslatuvchi tasviriy ifodalar orqali she’rxonga g‘azalning na’t mavzusida bitilganini his ettiradi. Alisher Navoiyning ikkita na’t g‘azalining matlasida ishq motivi asosida badiiylashtirilgan tasviriy ifodalar mavjudligi kuzatiladi:

Zihi visoling tolib tutub o‘zin matlub,
Muhabbatidin otingni habib atab mahbub [2, 53].

Baytda quyidagi mazmun o‘z ifodasini topgan: *“Zihi – ko‘ngilning talab qiluvchisi, eng go‘zal zot o‘zini visolingni talab qiluvchi – matlub etdi. Mahbub – sevgili ma’shuqa, ya’ni Alloh muhabbati sabab nomingni habib – do‘st, sevimli deb atadi”.* Payg‘ambar (s.a.v.), yuqorida ta’kidlanganidek, “Habibulloh” deb atalganlar. Zukko she’rxon matladagi “habib” so‘zidan badiiy fikrning Muhammad (s.a.v.) yo‘nalganini tezda idrok etadi. Baytda Allohning bandasiga bo‘lgan ishqi badiiy talqin etilgan [6, 21-32]. Boshqa bir na’t g‘azaldagi *“bediling xayli rasul”* tasviriy ifodasining Payg‘ambar (s.a.v.)ni ifodalashga xizmat qildirilganligini sezish mumkin:

Bediling xayli rasul, sensan alarg‘a dilrabo,
Yo nabiy, ruhiy fidoka ahlan va sahlan marhabo [3, 6].

Baytda quyidagi mazmun o‘z ifodasini topgan: *“Rasul – kitob nozil qilingan payg‘ambarlar ahli sening oshig‘ing, ularga diltortuvchi sensan, Yo nabiy, ruh sizga fido, xush kelibsiz, marhabo”.* Rasullar ahlini o‘ziga oshiq, maftun qila oladigan zot Muhammad (s.a.v.) ekanliklarini she’rxon tezda anglay oladi. Matladagi tasviriy ifodada o‘z tajassumini topgan oshiqona motiv esa g‘azalning boshlanishidayoq Payg‘ambar (s.a.v.)ning maqomlari yuqori ekanligini badiiy ifodalash bilan bir qatorda unga jo‘shqinlik baxsh etgan.

Alisher Navoiy na’t g‘azallar ijod etishda *oshiqona motivni matlada ifodalash bilan kifoyalanmay, uni baytlar ketma-ketligida singdirib boradi*. Bu esa uning na’t g‘azalda ishq motivini badiiy ifodalashdagi ikkinchi o‘ziga xos uslubi sifatida namoyon bo‘ladi. Bunda ulug‘ shoir ishq motivining irfoniy mohiyat kasb etishidan san’atkorona foydalanadi. “G‘aroyib us-sig‘ar” devonidagi “*Ey, nubuvvat xaylig‘a xotam bani Odam aro, Gar alar xotam, sen ul otkim, bo‘lur xotam aro”* [2, 27-28]matlasi bilan boshalnadigan na’t g‘azal aytilganlar nuqtayi nazaridan ahamiyatli. Uning boshlanma baytida Muhammad (s.a.v.)ning *“Odam (a.s.) avlodi orasidagi payg‘ambarlik jamoasining so‘ngisi”* sifatidagi tasviriy ifodalari keltirilib, boshqa nabiylar uzuk bo‘lsa, Payg‘ambar (s.a.v.)ga shu uzukning ichidagi yozuvning ot – ism ekanligi badiiy ifodalangan. Aslida ushbu baytda ishq motiviga nisbatan orifona motivning ifodalanganligi yaqqol sezilib tursa-da, g‘azalda ketma-ket siralangan keyingi baytlarda ishq motiviga xos xususiyatlar yaqqol namoyon bo‘ladi. Chunonchi, g‘azalning ikkinchi baytida quyosh osmon qasridan har kun olam aro tusharkan, Payg‘ambar (s.a.v.) eshiklarining tuprog‘iga yuzimni surta olarkanmanmi, deya doimo shom kirish arafasida shu ishida bardavom bo‘lishi badiiylashtiriladi. Keyin esa Me’roj tunidagi Rasuli akramning yulduzlar ichra turgan yuzlari har tarafda shabnam ichra tunni yorutuvchi durlarning tushganiga o‘xshatiladi. Navbatdagi baytda *“Agar Ka’batulloh sening hijroningdan motam ichra qolmaganida, ya’ni motam tutmaganida, nega qora libos kiyib, yoqasini yirtdi?”* tarzida ritorik so‘roqni hosil qilinadi. Shu tarzda Zamzam bulog‘ining, oyning, farishtaning, Batho tuproqlarining, Madinayi munavvaraning, maqtada esa lirik qahramonning Muhammad (s.a.v.)ga jo‘shqin ishqi badiiy ifodalanadi [7, 200-202].

Na’t g‘azalda ishq motivining matladan keyingi baytlarda ham tadrijiy rivojlantirilishi ulug‘ shoirning *“Haq o‘zin qildi muhib, sen oyni mahbub, ey habib”* satri bilan boshlanuvchi 7 baytli g‘azalida yaqqol namoyon bo‘ladi:

Haq o‘zin qildi muhib, sen oyni mahbub, ey habib,
Ul muhibqa sen kebi mahbub erur xo‘b, ey habib.
Rog‘ib erding ul muhib vaslig‘a, chun shomi uruj
Topting, ulkim xotiringg‘a erdi marg‘ub, ey habib.
Bir sarimo‘ olam ahli bo‘g‘zidin parvoyi yo‘q,
Aylagan o‘zni sening hubbungg‘a mansub, ey habib.
Bo‘lsalar ahli muhabbat har kishining tolibi,
Bizga sendursen iki olamda matlub, ey habib.
Har kishi ahbobing ichrakim o‘zin aylar hisob,
Bermayin jon ul muhibqa qayda mahsub, ey habib.
Chun shafoat daftari sendin tutarmen ko‘z, ne g‘am,
Har qo‘lumg‘a bersalar mahsharda maktub, ey habib.
Chun muhabbat ahlig‘a toat hunardur, rahm qil
Kim, Navoiy keldi ul xayl ichra ma‘yub, ey habib [4, 31-32].

Alisher Navoiy sevikli do‘st ma’nosini anglatuvchi “Habib” radifli ushbu g‘azalda Allohning o‘z habibi – Muhammad (s.a.v.)ga, Payg‘ambar (s.a.v.)ni Allohga va lirik qahramonning Payg‘ambar (s.a.v.)ga bo‘lgan muhabbati badiiy talqin etilgan. G‘azalning matlasida quyidagi mazmun o‘z ifodasini topgan: *“Ey habib, sen oyni sevikli do‘st, ma’shuqa deb bilib, Haq o‘zini oshiq qildi. Ey habib, ul oshiq do‘st, ya’ni Allohga sendek sevikli do‘st, ma’shuqaning bo‘lishi xo‘p yaxshidir”*. Keyingi baytda *“shomi uruj”* – Payg‘ambar (s.a.v.)ning Me’roj tunida ko‘kka sayr etishlariga e’tibor qaratilgan. Unda tasvirlanishicha, Muhammad (s.a.v.) *“shomi uruj”*da sevikli ma’shuqa – Alloh vaslining *“rog‘ib”* – talab qiluvchisi edi, shu bois habib o‘z ko‘ngliga muhib – Alloh vaslini yoqimli deb topdi. G‘azalning ushbu bayti vositasida ulug‘ shoir Muhammad (s.a.v.) Me’roj tunida ko‘kka ko‘tarilib, Alloh taolo bilan ummat uchun muloqotga kirishishlarini muhib – Alloh vasliga intilish deya talqin qiladi. Natijada g‘azalda Muhibning Habibga va Habibning Muhibga bo‘lgan ishqi baytlar ketma-ketligida ifodalanadi. Endi esa ummatning Payg‘ambar (s.a.v.)ga bo‘lgan samimiy ishqi talqiniga o‘tiladi. Uchinchi baytda *“bir sarimo‘”* – soch tolasi istiorasi vositasida g‘azal lirik qahramoni – shoir nazarda tutilib, uning olam ahli bog‘zidan, ya’ni odamlarning yashash tarzidan, ularning och yoki to‘qligiga parvosi bo‘lmaganidan o‘zini Habibulloh sevgisiga mansub deb bilganiga e’tibor qaratiladi. Aslida ummat dardi bilan yongan Habibulloh *“hubb”i* - ishqiga loyiq bo‘lmoq uchun ul zot sunnatlariga amal qilish muhim sanaladi. Biroq shoir o‘zini malomat qilib, *“olam ahli bo‘g‘zidin parvoyi yo‘q”*ligini badiiy talqin etadi. G‘azalning 4-5-baytlarida esa dastlab muhabbat ahlining har kishining talabgori bo‘lishlari-yu, keyin esa har kishining o‘zini Payg‘ambar (s.a.v.)ning “ahbob” – do‘stlari qatorida sanashiga diqqat chekiladi. Shoir har kishiga ko‘ngil qo‘yuvchilarni boshqa oshiqona g‘azallarida “bulhavas” – har narsaga ko‘ngil qo‘yuvchi, yengiltak sifatida talqin etadi. Ushbu g‘azalda ham ayni holatdagi “oshiqlar” nazarda tutilib, o‘zining Habibullohga oshiqligining ularning “oshiqligi”dan farqliligi badiiy talqin qilinadi. To‘rtinch baytda ulug‘ shoir: *“Muhabbat ahli har kishining talabgori*

bo‘lsalar, ey habib, bizga ikki olamda sen talab qilingan, sevimli zotsan” deya ma’naviy muhabbatini izhor qiladi. Keyingi baytda esa: *“Har kishi sening ahbobing – do‘stlaring ichida o‘zini ham bor sanaydi, holbuki, ey habib, muhib – do‘stga jon bermayin ham unga mansub bo‘lish mumkinmi?”* tarzidagi yashirin inkor mazmunli ritorik so‘roq bilan buning imkonsizligini badiiy talqin qiladi. Ushbu misralar vositasida ulug‘ shoir o‘zining Habibullohga muhabbati boshqalarnikidan farqli ekanligini badiiy talqin etadi.

Shoir g‘azalning 6-baytida Payg‘ambar (s.a.v.) butun ummatning himoyachisi sifatida namoyon bo‘lishlari – shafoatli ekanliklari, bunday shafoatdan qiyomatda so‘roq kunida o‘zi ham umidvor ekanligini badiiy ifodalaydi. Baytda quyidagi mazmun badiiy talqin etilgan: *“Ey habib, mahshar – barchaning qayta tirilib, bir yerda yig‘iladigan kunida har qo‘limga maktub bersalar deya go‘yo uni shafoat daftari sanab g‘am chekmay sendan umidvor bo‘laman”*. Maqtada esa o‘zini ham muhabbat ahlidan ekanligi badiiy ifodalangan. Unda habibga qarata muhabbat ahliga toat – ibodat qilish-u sabrli bo‘lishning bir hunar holida o‘zlashtirilganligiga e’tibor qaratilib, shu bois muhabbat ahli orasida mayib, aybli bir holatda kelgan Navoiyga rahm ko‘rsatish o‘tinib so‘raladi. Ushbu baytda qo‘llangan “muhabbat ahli” esa Muhammad (s.a.v.)ga oshiq bo‘lgan, sunnatlarga amal qilib yashashni saodat deb bilgan insonlardir.

Mumtoz shoirlar ijodida ma’shuqa, yor timsollari keng ma’noda qo‘llanilib, u avvalo, oshiqning sevgilisini ifodalash bilan bir qatorda pir, do‘st, Payg‘ambar (s.a.v.)ni anglatishi ham kuzatiladi. Alisher Navoiyga g‘azalning asosiy obrazlaridan biri sanalgan ma’shuqaga xos bu xususiyat shoirning na’t g‘azallarida ishq motivini singdirishida qo‘l keladi. *Buning uchun g‘azalning dastlabki uch baytida ma’no rishtalari oshiqning sevimlisiga bag‘ishlangandek taassurot uyg‘otadi. To‘rtinchi baytda esa raxsh timsolining qo‘llanilishi g‘azalda Payg‘ambar (s.a.v.) vasflari keltirilayotganidan dalolat beradi. Bu bilan shoir vasf etilayotgan yor obrazida ma’shuqaga xos beqiyoslik sifatlari bilan Muhammad (s.a.v.)ning tavsiflari muvofiqlashtiradi va g‘azalda ko‘pma’nolilik vujudga keltiriladi.* Bu esa shoirning na’t g‘azalda ishq motivini singdirishdagi uchinchi o‘ziga xos uslubi sifatida namoyon bo‘ladi. *“Ey yuzung ustida ter gulbargi uzra shabname”* satri bilan boshalnuvchi 7 baytli g‘azal aytilganlar nuqtayi nazaridan ahamiyatlidir:

Ey yuzung ustida ter gulbargi uzra shabname,
Lek har bir qatradin bo‘lub guliston olame.
Qatradin olam guliston bo‘lmag‘i tong yo‘qki, bor
Bahri rahmat orazing bog‘ig‘a tushkan shabname.
Gul nedin yer tutti el boshida sol-u mehrdek,
Topmamish bo‘lsa riyozingning shamimidin shame.
Ko’kka chun eltib malak raxshing g‘uborin topmayin,
Zuhra andoq surmaye, Kayvon aningdek parchame.
Yo’q ajab, otingg‘a gar muhri nubuvvat bo‘lsa xatm
Kim, nubuvvat halqasida yo‘q seningdek xotame.
Sochqay erdi chashmayi xurshiddin hayvon suyi,
Hamdaming bo’lsa edi Isoyi ruhulloh dame.
Chun Navoiy na’ting ayturg’a tilar bo’lg’ay ilm,
Ne ajab gar bo‘lsa bot olimlar ichra a’lame [5, 404-405].

Ulug‘ shoirga yor yuzi ustidagi ter, gul singari timsollar dastlabki baytlardagi ko‘pma’nolikni ta’minlashga qo‘l kelgan. Buning uchun yor yuzi ustidagi ter gulbarg ustidagi bir shabnamga o‘xshatiladi, biroq bu qatralarning har biridan olam guliston bo‘lgani bilan u terning boshqalar yuzidagi terdan farq qilganligiga ishora qilinadi. Har bir qatradan olam guliston bo‘lganiga shubha yo‘qligi keyingi baytda ifodalanib, yor yuzining bog‘ida tushgan har bir shabnamning yor orazi bog‘idagi rahmat dengizi ekanligi badiiy ifodalanadi. Keyin esa gulning el boshidan yer tutgani, ya’ni chakasiga mehr – quyoshdek o‘rnashganiga diqqat qaratilib, buning uchun yor riyozi , ya’ni mashaqqatining xushbo‘y hididan sham topgani sabab qilib ko‘rsatiladi. Bundagi yor riyozi – uning qop-qora sochini istioraviy tarzda ifodalaydi. To‘rtinchi baytda raxsh – tulpor obrazi qo‘llanilgan bo‘lib, u badiiy fikr rishtalarini Payg‘ambar (s.a.v.)ning Me’roj tuniga u zotga hamrohlik qilgan Buroqqa etib bog‘laydi. Shundan so‘ng g‘azalning na’t mazmunida bitilgani aniq namoyon bo‘lib, keyingi baytlarda ham o‘rni bilan ishq motivi badiiylashtirilib boriladi.

Xulosa. Alisher Navoiy na’t g‘azallari asosan orifona mohiyat kasb etishiga ko‘ra uning lirik qahramoni ma’rifatdan fayz olgan orif qiyofasida namoyon bo‘ladi. Ulug‘ shoir tasavvufiy tushuncha va g‘oyalarni teran anglagani bois o‘rni bilan uni ishqning irfoniy mohiyat kasb etuvchi jihatlari bilan san’atkorona bog‘lashga erishadi. Buning uchun shoirga ishqning Allohning bandaga, xususan, Muhammad (s.a.v.) ga, ayni choqda bandaning, na’t g‘azallarda Payg‘ambar (s.a.v.)ning Allohga, shuningdek, mo‘minlar, xususan, oriflarning Muhammad (s.a.v.)ga qaratilgan ma’naviy ishqi bilan bog‘liq jihatlar qo‘l keladi. Na’t g‘azallarning matlalaridagi tasviriy ifodalarda yoki Payg‘ambar (s.a.v.)ga ishora qiluvchi

so‘zlarda ishq motiviga xos xususiyatlarning ifodalanishi shoirning ayni mavzudagi g‘azallairda ishq motivini ifodalashida muhim vosita vazifasini bajaradi. Alisher Navoiyning na’t g‘azallar ijod etishda oshiqona motivni matlada ifodalash bilan kifoyalanmay, uni baytlar ketma-ketligida singdirib borishi esa irfoniy mohiyat kasb etgan ishq tasavvufning o‘zak masalalaridan biriga ishonch hosil qildiradi. Bunda ishqning irfoniy mohiyat kasb etishiga ko‘ra ko‘lamining ancha kengligi anglashiladi. G‘azalning asosiy obrazlaridan biri sanalgan ma’shuqa timsolida sevikli yor, do‘st, ustoz, Muhammad (s.a.v.)ga xos xususiyatning birlashtirilishi shoirga na’t g‘azallarda ko‘pma’nolikni hosil qilish imkonini beradi. Ulug‘ shoirning na’t g‘azallari badiiyatining yuksakligi, ezgu a’mallarni shakllantirishga qaratilganligi, e’tiqodda sobitlikni shakllantirishi va takomillashtirishga xizmat qilishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR:

1. Абу Ҳомид Ғаззолий. Мукошафат-ул қулуб I. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2004.

2. Алишер Навоий. Ғаройиб ус-сиғар. Мукаммал асарлар тўплами. 3-том. - Тошкент: Фан, 1988.

3. Алишер Навоий. Наводир уш-шабоб. Мукаммал асарлар тўплами. 3-том. - Тошкент: Фан, 1989.

4. Алишер Навоий. Бадойеъ ул-васат. Мукаммал асарлар тўплами. 5-том. - Тошкент: Фан, 1990.

5. Алишер Навоий. Фавойид ул-кибар. Мукаммал асарлар тўплами. 6-том. - Тошкент: Фан, 1990.

6. Эшонқулов Ҳ. Алишер Навоий ғазалиётида ишқ талқини поэтикаси: қиёсий-типологик таҳлил. – Тошкент: “Мухаммадполиграф”, 2022, 57-74-бетлар.

7. Eshonqulov H. Nubuvvat xayli uzugining ko‘ziga oshiqlik talqini//. “Buxoro davlat universiteti ilmiy axborotnomasi”, 2026, 2 (3) – son, 200-202-betlar.

8. Комилов Н. Тасаввуф. -Тошкент: “Movarounnahr”, “O‘zbekiston”, 2009.

9. Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. –Тошкент: “Akademnashr”, 2013.

10. Qur’oni karim ma’nolari tarjimasi. Tarjimon: Abdulaziz Mansur. file:///C:/Users/user/Downloads/Quran_uzbek_translation_Abdulaziz_Mansur.pdf

13. Ғаффорова З. Навоийнинг ҳамд ва наът ғазаллари. – Тошкент: Маънавият, 2001.